

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

گزارش راهبردی ■ شماره ۳۶۵ ■ بهمن ۱۳۹۲

مطالب این گزارش لزوماً بیانگر دیدگاه‌های معاونت پژوهش‌های بین‌المللی مرکز تحقیقات استراتژیک نمی‌باشد.

نشانی: تهران انتهای پاسداران روبه‌روی بوستان نیاوران شماره ۸۰۲ | تلفن: ۲۲۸۰۲۵۲۵ | دورنگار: ۲۲۴۹۳۰۷۱ | صندوق پستی: ۵۸۵۵-۱۵۸۷۵

معاونت پژوهش‌های بین‌المللی

نگرانی غربی‌ها و بازیگری
قدرت‌های منطقه‌ای
پس از خروج نیروهای ناتو
از افغانستان

دکتر پرویز امام‌زاده‌فرد

نگرانی غربی‌ها و بازیگری قدرت‌های منطقه‌ای پس از خروج نیروهای ناتو از افغانستان
گزارش راهبردی شماره ۳۶۵

زیر نظر: دکتر عباس ملکی، معاون پژوهش‌های روابط بین‌الملل
نویسنده: دکتر پرویز امام‌زاده‌فرد

چاپ، لیتوگرافی و صحافی: مرکز تحقیقات استراتژیک

صفحه‌آرا: نجمه قادری

حروف‌نگار: زهره بهزادی

نوبت انتشار: نخست - بهمن ۱۳۹۲

شمارگان: ۱۵۰ نسخه

تهران، انتهای خیابان پاسداران، ضلع جنوبی بوستان نیاوران، شماره ۸۰۲

e-mail: international@csr.ir

تلفن: ۲۲۸۰۲۵۲۵، دورنگار: ۲۲۲۹۳۰۷۱

چکیده

یک گزارش اطلاعاتی امنیتی آمریکا در مورد افغانستان، تحت عنوان «برآورد اطلاعات ملی»، پیش‌بینی کرده است که در پی خروج نیروهای بین‌المللی از افغانستان، احتمال گسترش مجدد نفوذ طالبان در خاک این کشور وجود دارد، که در آن صورت، دستاوردهای آمریکا و متحدانش در افغانستان تا سال ۲۰۱۷ از دست می‌روند و این کشور به سرعت به سرزمینی آشوب زده و هرج و مرج‌گون بدل می‌شود. فرمانده ارتش بریتانیا نیز با بیان این موضوع که طالبان برای باز پس‌گیری مناطقی در افغانستان جنگ خواهند کرد، هشدار داده است.

در حالیکه غرب به مدت بیش از یک دهه نتوانست مشکل به وجود آمده توسط شورشیان طالبان علیه افغانستان را حل کند، اکنون امید خود را به دولت هند بسته است، که پس از خروج نیروهای ناتو از افغانستان، از این کشور حمایت نظامی و اقتصادی کند و نیز مانع گسترش هرگونه تهدیدی از سوی پاکستان علیه کابل شود. این در حالی است که پاکستان وجود خلاء قدرت در افغانستان پس از خروج ناتو را اجتناب‌ناپذیر دانسته و برای پرکردن آن عزم راسخ دارد. افزون بر

پاکستان، چین نیز برای گسترش نفوذ در افغانستان بعد از ناتو خود را آماده می‌کند. چین در افغانستان با پاکستان علایق و منافع مشترکی دارد، ضمن اینکه حضور آن کشور مورد حمایت غرب نیز هست، زیرا غرب حضور چین را در افغانستان در جهت حفظ وضع موجود و ممانعت از تهاجم مجدد طالبان به افغانستان می‌داند، در حالیکه حضور پاکستان در افغانستان را سبب تسهیل در بازگشت مجدد طالبان به این کشور تلقی می‌کند. این در حالی است که در فردای بازگشت طالبان به قدرت در افغانستان، مسلماً دولت پاکستان نیز مورد تهدید قرار می‌گیرد، کما اینکه در حال حاضر نیز مورد تهدید طالبان پاکستان قرار دارد. اعم از اینکه سناریو بازگشت مجدد طالبان به افغانستان بعد از ناتو رخ بدهد یا نه، یک موضوع به طور مسلم وجود دارد و آن اینکه بعد از خروج ناتو از افغانستان این کشور وارد دوره‌ای از بی‌ثباتی شدید خواهد شد.

بی‌ثباتی ناشی از خروج نیروهای ناتو از افغانستان در سال ۲۰۱۴، به احتمال زیاد مرزهای شرقی ایران و حتی نواحی داخلی نزدیک مرزهای شرقی را تحت تأثیر منفی خود قرار خواهد داد. در صورت قدرت گرفتن مجدد طالبان در افغانستان، احتمالاً سیل جدید پناهندگان افغانی به سوی ایران سرازیر خواهند شد و احتمال درگیری‌های نظامی میان ایران و نیروهایی در خاک افغانستان و پاکستان دور از ذهن نیست. این تحولات مناسبات تهران و کابل و اسلام‌آباد را دستخوش تغییرات و تحولاتی جدی می‌کند.

خلاصه کاربردی

الف - در حالیکه غرب تاکنون استراتژی مؤثر و روشنی برای افغانستان در دوره پس از خروج ناتو از آن کشور را تدوین نکرده است، نهادهای امنیتی و فرماندهان ارشد نظامی در مورد افزایش فعالیت گروه‌های شورشی در افغانستان هشدار می‌دهند.

ب - هند در قبال افغانستان پس از خروج ناتو اهدافی دوگانه دارد. از یک سو، به عنوان یک قدرت منطقه‌ای نگران احیای مجدد قدرت‌گیری طالبان در افغانستان است و از سوی دیگر، علاقه‌ای برای تحریک اسلام‌آباد علیه خود را ندارد.

پ - غرب حتی با پاکستان هم نتوانسته است کنار بیاید و این کشور را با افغانستان همراه و هماهنگ سازد. اسلام‌آباد خروج نیروهای ناتو از افغانستان را باعث ایجاد خلاء قدرت در این کشور می‌داند و بر این تصور است که این خلاء را پر کند، اما در این بلندپروازی خود در افغانستان به شدت متکی به چین می‌باشد، که علاقه‌ای به این چنین بلندپروازی ندارد.

ت- پکن، که بیشتر نگران حضور آمریکا در مرزهای غربی خود می‌باشد، به دنبال افغانستانی با ثبات است و سایر قدرت‌های بزرگ نیز با اهداف و علائق کنونی چین در قبال افغانستان مخالفتی ندارند.

ث- جنبش اسلامی ازبکستان و حزب التحریر متحدین گروه طالبان در آسیای مرکزی می‌باشند. در صورت قدرت گرفتن مجدد طالبان در افغانستان، ستاره اقبال آنها از پاکستان تا آسیای مرکزی گسترش می‌یابد.

محتوای گزارش

روزنامه واشنگتن پست در شماره ۲۰ دسامبر ۲۰۱۳ خود با توجه به یک گزارش اطلاعاتی امنیتی، تحت عنوان سند «برآورد اطلاعات ملی» در مورد افغانستان، پیش بینی کرد که خروج نیروهای بین‌المللی از افغانستان، ممکن است به گسترش نفوذ طالبان در خاک این کشور منجر شود و در صورت وقوع چنین رویدادی، تا سال ۲۰۱۷ (سال روی کار آمدن رئیس‌جمهور جدید در آمریکا) دستاوردهای آمریکا و متحدانش در این کشور به باد فنا می‌روند. به گزارش این روزنامه آمریکایی، در سند مزبور آمده است که اگر واشنگتن و کابل پیمان امنیتی برای حضور مشروط نیروهای نظامی بین‌المللی پس از ۲۰۱۴ در افغانستان را امضا نکنند، افغانستان به سرعت به کشوری آشوب زده و گرفتار هرج و مرج تبدیل خواهد شد و از یک مقام آمریکایی آشنا با جزئیات گزارش فوق نوشته است که برپایه ارزیابی‌های اطلاعاتی و امنیتی، بدون تداوم حضور و حمایت نظامی و مالی، "شرایط (افغانستان) به سرعت رو به وخامت خواهد گذاشت". کشورهای غربی نگران هستند که پس از خروج نیروهای ائتلاف نظامی به رهبری ناتو از افغانستان، این کشور با قدرت روزافزون طالبان روبه‌رو شود و از سوی دیگر، محافل نظامی و امنیتی پاکستان بتوانند نقش بیشتری در بی‌ثبات‌سازی افغانستان ایفا کنند.

ضمناً بیم آن وجود دارد که گروه‌های اقلیتی در افغانستان سلاح برداشته برای جلوگیری از بازگشت طالبان به مبارزه پردازند و نیز فرماندهان نیروهای امنیتی افغانستان برای پشتیبانی از رهبران قومی خویش، نیروهای دولتی را ترک گویند.

"گروه بین‌المللی بحران" نیز با انتشار گزارشی اعلام کرده است که خطر این وجود دارد که با خروج نیروهای بین‌المللی از افغانستان در سال ۲۰۱۴ نظام کنونی افغانستان با شکست مواجه گردیده و این کشور به کام بحران فرو رود.

به نوشته واشنگتن پست، هر چند تهیه‌کنندگان این سند نقشه روشنی از مناطقی را که فکر می‌کنند تحت کنترل گروه مشخصی یا در دست جنگ‌سالاران قرار خواهد گرفت، ارائه نکرده اند، ولی آنان این نگرانی را دارند که دولت مرکزی افغانستان با گذشت زمان بخش‌هایی از کشور را به گروه‌ها و یا افراد پرنفوذ مشخصی واگذارد و در نتیجه، دولت مرکزی خود به خود ضعیف شود.

البته بسیاری از مقامات آمریکایی معتقدند که این گزارش با بدبینی بسیار نوشته شده و به پیشرفت‌های نیروهای امنیتی افغانستان توجه نکرده است. به عقیده یکی از این مقامات، آنچه احتمالاً در افغانستان اتفاق خواهد افتاد آرایش جدید قدرت و منطقه‌گرایی ("یک کالیبراسیون مجدد قدرت سیاسی، سرزمین") خواهد بود. این مقام همچنین گفته است که 'این به معنی قدرت گرفتن اجتناب‌ناپذیر طالبان نخواهد بود'.

کابل و واشنگتن هنوز بر سر توافقنامه امنیتی و حضور نیروهای خارجی در افغانستان، پس از سال ۲۰۱۴، به توافق نرسیده‌اند و بنابراین، ممکن است تا یک سال دیگر همه نیروهای ناتو افغانستان را ترک کنند.

آمریکا از کابل خواسته تا حضور نیروهای خارجی برای مبارزه با تروریسم و نیز برای آموزش نیروهای افغانی پس از سال ۲۰۱۴ در این کشور کماکان ادامه پیدا کند، اما حامد کرزای، رئیس‌جمهوری افغانستان گفته است فقط زمانی این توافق‌نامه را امضا می‌کند که حمله به منازل مردم غیرنظامی متوقف شود و آمریکا به طور علنی از روند آشتی دولت افغانستان با طالبان حمایت کند. این در حالی است که اکثریت ریش‌سفیدان افغانستان، در نشست «لویی جرگه» در اواخر ماه نوامبر گذشته با مفاد توافق‌نامه امنیتی کابل و واشنگتن موافقت کردند. امضای این توافق‌نامه پیش شرطی برای ارسال میلیاردها دلار کمک دولت‌های غربی برای افغانستان در طی چند سال

آینده خواهد بود. مقامات آمریکا گفته‌اند تا زمانی که در مورد باقی ماندن هشت هزار نیروی نظامی ایالات متحده در افغانستان توافقی حاصل نشود، احتمال دارد شورشیان طالبان بار دیگر با قدرت بیشتری به این کشور بازگردند و القاعده نیز بار دیگر افغانستان را به عنوان بهشت امنی برای خود تلقی کند. اما نهادهای اطلاعاتی آمریکا می‌گویند که حتی اگر چند هزار سرباز خارجی در افغانستان باقی بمانند، باز هم وضع امنیتی در سال‌های آینده بدتر خواهد شد، ولی اگر موافقت‌نامه امنیتی دوجانبه میان آمریکا و افغانستان امضا نشود، افغانستان در نبود نیروهای بین‌المللی و میلیاردها دلار کمک‌های اقتصادی زودتر به سوی هرج‌ومرج خواهد رفت. واشنگتن پست از قول یکی از مقام‌هایی که این ارزیابی را خوانده، گزارش داده است که در فقدان حمایت مداوم مالی و حضور نیروها، اوضاع افغانستان به سرعت وخیم خواهد شد.

دولت افغانستان این گزارش‌ها را کم‌اهمیت خوانده و جانان موسی‌زی سخنگوی وزارت خارجه افغانستان گفته است: "در بیشتر از یک مورد، این گونه ارزیابی‌ها به‌صورت کامل و یا تا میزان زیادی نادرست درآمده‌اند."

از سوی دیگر، ژنرال پیتر وال فرمانده ارتش بریتانیا در ۲۷ دسامبر ۲۰۱۳، طی مصاحبه‌ای با روزنامه دیلی تلگراف هشدار داد که احتمال دارد پس از خروج نیروهای خارجی از افغانستان، طالبان مناطقی را که در سال‌های اخیر از دست دادند، دوباره تصرف کنند. ژنرال وال اظهار داشته که با خروج نیروهای بریتانیایی در پایان سال آینده، شاید "خبرهای بدی" مبنی بر دست‌به‌دست شدن بعضی مناطق در افغانستان شنیده شود و اظهار داشته که طالبان برای بازپس‌گیری مناطقی مانند موسی قلعه، به طور جدی اقدام خواهند کرد.

بازیگری هند

با خروج نیروهای ائتلاف نظامی غرب به رهبری ناتو در افغانستان در سال ۲۰۱۴، دولت هند اعلام کرده است از این کشور حمایت نظامی و اقتصادی خواهد کرد. سلمان خورشید، وزیر امور خارجه هند در ۱۲ نوامبر گذشته در حضور حامد کرزای، رئیس

جمهور افغانستان در دهلی نو گفت که دولتش بر دامنه‌ی آموزش نیروهای پلیس و ارتش افغانستان خواهد افزود. مانموهان سینگ، نخست‌وزیر هند نیز اظهار داشت که علاوه بر آن، همکاری‌های دو دولت در عرصه‌های اقتصاد کشاورزی، معادن و نیز زیرساخت‌های کشور تحکیم خواهد یافت.

دولت هند، همچنین، حدود دو میلیارد دلار کمک برای افغانستان و ساخت راه‌ها و مسیر ریل در نظر گرفته است. بهبود زیرساخت‌های حمل و نقل می‌تواند به انتقال منابع زیرزمینی افغانستان به هند کمک کند. سال گذشته میلادی گروهی از شرکت‌های هندی برنده‌ی مناقصه استخراج معادن فلزات در افغانستان شدند. بر اساس یک توافق‌نامه میان هند و افغانستان که سال گذشته به امضا رسید، افسران عالی‌رتبه‌ی افغانی در هند آموزش می‌بینند. تاکنون چند صد افسر پلیس و ارتش از این برنامه آموزشی بهره برده‌اند. وزیر خارجه هند اظهار داشته است که دهلی نو خودرو و وسائل نقلیه نظامی نیز در اختیار دولت افغانستان قرار داده است. با توجه به اینکه چنین حمایت‌های دهلی نو از نفوذ پاکستان در افغانستان خواهد کاست، حامد کرزای خود خواستار حمایت بیشتر هند از دولتش شده است. وزیر امور خارجه هند هر چند تأکید داشته که دولتش برنامه‌ی آموزش نیروهای انتظامی و نظامی را به صورت گام به گام بر اساس درخواست‌های دولت افغانستان تقویت خواهد کرد، اما این موضوع را نیز مطرح کرده است که نباید عجله‌ای در کار باشد تا برای مردم نگران‌کننده به نظر نرسد.

از سوی دیگر، آمریکا از حمایت هند از افغانستان در راستای توازن قوا در منطقه استقبال کرده است. لئون پانه‌تا، وزیر دفاع سابق آمریکا سال گذشته از دولت هند خواسته بود حضور فعال‌تری در منطقه‌ی هندوکش داشته باشد.

ارزیابی و تفسیر

عوامل متعددی سبب سردرگمی و نااطمینانی^۱ شدید در افغانستان پس از خروج

---

1. uncertainty

نیروهای ناتو شده‌اند:

الف - فقدان یک برنامه جامع و مؤثر برای کنترل امور کشور بعد از خارج شدن نیروهای ناتو

مسئله عمده‌ای که باعث نگرانی و عدم اطمینان نسبت به آینده افغانستان شده، این است که غرب استراتژی مشخص و روشنی را برای دوره پس از خروج از افغانستان ندارد. غرب به تنها چیزی که در ارتباط با افغانستان می‌اندیشد، بیرون بردن نیروهای خود از آن کشور است و برای تحکیم امنیت و ثبات افغانستان در سال‌های دیگر تقریباً هیچ چاره‌ای نیاندیشیده است. خروج نیروهای ناتو از افغانستان، از نظر دامنه و مقیاس تنها به خروج نیروهای آمریکایی از ویتنام در سال ۱۹۷۳ قابل مقایسه است. البته، تفاوت‌های زیادی میان این دو الگوی خروج نیروها وجود دارد:

(۱) آمریکا قبل از خارج سازی نیروهای خود از ویتنام قراردادی را با ویتنام شمالی بسته بود که به موجب آن جنگ در هند و چین به پایان رسید، نیروهای ویتنام شمالی هم حداقل برای مدتی نزدیک به یک سال حمله به نیروهای ویتنام جنوبی را خاتمه دادند و سپس نیروهای آمریکایی هند و چین را ترک کردند.

(۲) آمریکا با چین تحت راهبرد "نزدیکی مجدد"^۱ رابطه سیاسی برقرار کرده و نیز با شوروی سرگرم بازی تنش‌زدایی^۲ شده بود و این "نزدیکی مجدد" و تنش‌زدایی با دو غول کمونیست، آنها را از کمک به ویتنام شمالی بازداشت. با این همه، ترتیبات فوق نتوانستند، یکسال پس از آتش بس، از شروع حمله مجدد ویتنام شمالی به جنوب جلوگیری کنند.

(۳) دولت کمونیستی ویتنام شمالی و کمونیست‌های ویتنام جنوبی به مسایل جنگ و صلح و صف‌بندی نیروها در جهان با عقلانیت بیشتری نگاه می‌کردند. متحدین آنها، شوروی سابق و چین، نیز دو دولت دارای نگرش عقلانی به روابط بین‌الملل بودند.

---

1. rapprochement

2. detent

اما، در مورد خروج نیروهای ناتو از افغانستان، هیچکدام از ویژگی‌های فوق وجود ندارند:

غرب قبل از خارج‌سازی نیروهای ناتو از افغانستان، قراردادی با طالبان امضاء نکرده است که به موجب آن جنگ در این کشور به پایان رسد؛ درواقع، همه تلاش‌ها برای انعقاد چنین قراردادی با شکست روبه‌رو شده‌است. اینکه، گروه‌های شبه‌نظامی و غیردولتی طالبان، برخلاف دولت کمونیستی ویتنام شمالی و کمونیست‌های ویتنام جنوبی در قبال مسایل بین‌المللی، برخورد عقلانی چندانی ندارند.

ب - هدف دوگانه هند در افغانستان

هند به منزله‌ی یک قدرت منطقه‌ای، از تقویت نیروهای طالبان پس از خروج نیروهای ناتو در سال ۲۰۱۴ نگران است و این امر را خطری برای امنیت خود می‌داند و با استراتژی حمایت گام به گام خود از افغانستان، قصد دارد مانع از تقویت نیروهای افراطی و اسلام‌گرای طالبان در افغانستان و همچنین اقدامات تخریبی و متقابل پاکستان در این کشور شود. ولی هند در عین حال نمی‌خواهد با حضور فعال و عجولانه خود مناسبات شکننده با همسایه‌اش پاکستان را به مخاطره بیافکند. هر چند پشتیبانی هند از کشور همجوار افغانستان مورد استقبال آمریکا نیز است، زیرا آمریکا هند را قدرتی در راستای تحکیم ثبات در جنوب آسیا می‌داند، اما دهلی نو برای ژاندارم غرب شدن در افغانستان مشکلات و محدودیت‌هایی دارد.

پ - سیاست پاکستان در افغانستان

در سال خروج ناتو از افغانستان، غرب هنوز نتوانسته است نظامیان پاکستان را با استراتژی و سیاست‌های خود در قبال افغانستان همراه و هماهنگ سازد. نهادهای امنیتی پاکستان کمافی سابق متهم هستند که از فعالیت‌های نیروهای طالبان در افغانستان حمایت می‌کنند.

حضور پر قدرت تر هند در افغانستان بی‌شک خوشایند پاکستان نخواهد بود، زیرا از

نفوذ اسلام آباد افغانستان خواهد کاست. اسلام‌آباد معتقد است که پس از خروج نیروهای ناتو از افغانستان در این کشور خلاء قدرت پدید می‌آید و این کشور مترصد آنست که این خلاء را پرکند. روی کار آمدن رئیس‌جمهور جدید در افغانستان به پاکستان این امیدواری را می‌دهد که برای اعمال نفوذ روی افغانستان اقدام کند. هدف پاکستان اعمال نفوذ در منطقه پشتون- تبار افغانستان است. از نظر پاکستان، افغانستان عمق استراتژیک پاکستان علیه هند است.

با این همه، پاکستان در سیاست افغانستانی خود، به شدت متکی به چین می‌باشد. در سال ۲۰۱۱، دولت پاکستان از دولت چین خواسته بود تا جایگزین نقش آمریکا در افغانستان شود و کمک‌هایی را در اختیار پاکستان قرار دهد تا این دولت بتواند وابستگی خود به کمک‌های آمریکا را کاهش دهد. پاکستان در سال ۲۰۱۱ چین را دوست "تمام فصل" خود و همزمان آمریکا را غیرقابل اعتماد و رهاکننده دوستان خود توصیف کرده بود. در ماه آوریل ۲۰۱۱، یوسف رضا گیلانی، نخست وزیر پاکستان در جریان دیداری از کابل به حامد کرزای گفته بود که آمریکا هر دو کشور افغانستان و پاکستان را رها کرده و بنابراین آن‌ها باید به چین روی بیاورند.

ت - نقش مهم چین

هرچند چین از اینکه در عرصه بین‌الملل نقش متحد پاکستان را بازی کند خوشحال است و حتی به اهداف اسلام آباد در افغانستان، از جمله عمق استراتژیک بودن افغانستان برای پاکستان، با علاقه‌مندی می‌نگرد، اما پکن در افغانستان بیشتر به دنبال یک کشور باثبات است تا از این طریق میزان حضور آمریکا در مرزهای غربی خود را کاهش دهد.

این در حالی است که افغانستان به‌طور اجتناب‌پذیری در محور منافع و علایق سیاسی چین قرار دارد. از سوی دیگر، چین به عنوان رهبر سازمان همکاری شانگهای نقش فزاینده‌ای در افغانستان بعد از خروج نیروهای ناتو را بازی خواهد کرد. بنابراین، چین از این فرصت برخوردار است که در دوران پس از خروج ناتو از افغانستان در این کشور دارای نفوذ تعیین‌کننده شود. غرب نیز علاقمند است که چین در افغانستان نقش

سازنده‌ای را بر عهده بگیرد تا از به قدرت رسیدن مجدد گروه طالبان جلوگیری شود.

ث - وجود گروه‌های هوادار طالبان در آسیای مرکزی

عامل دیگری که بعد از خروج ناتو از افغانستان سردرگمی و نااطمینانی گسترده‌ای را در قبال این کشور به بار می‌آورد، متحدین گروه طالبان در آسیای مرکزی، از جمله "جنبش اسلامی ازبکستان" و "حزب التحریر" می‌باشد. قدرت گرفتن طالبان در افغانستان پس از خروج ناتو از این کشور بدون تردید نقش و نفوذ این گروه‌ها را در موضع‌گیری‌ها و سیاست‌های دولت‌های آسیای مرکزی افزایش می‌دهد. این در حالی است که بدون در نظر گرفتن عامل طالبان و متحدین آسیای مرکزی آنان، این کشورها علایق و منافع مشترک زیادی با یکدیگر دارند، که از جمله، پایان دادن به کشمکش داخلی در افغانستان و توقف مداخله نیروهای خارجی در آن، ایجاد امنیت و ثبات، مبارزه علیه مواد مخدر و حفظ تمامیت ارضی افغانستان می‌باشد.

ج - تداوم حملات طالبان به خطوط مواصلاتی افغانستان

مهم‌ترین عاملی که پس از خروج نیروهای ناتو از افغانستان سردرگمی و نااطمینانی گسترده‌ای را به بار می‌آورد، حملات مداوم طالبان به خطوط مواصلاتی این کشور می‌باشد. راه‌های مواصلاتی عمده در افغانستان، که به عنوان ترانزیت به کابل و برای دیگر ولایت‌های افغانستان مورد استفاده قرار می‌گیرند، از جمله مناطق اصلی هستند که طالبان همواره قصد ناامن کردن آن‌ها را دارند. طالبان با کمین کردن در راه‌ها و شاهراه‌ها، مین‌گذاری کنار جاده‌ها و متوقف کردن ماشین‌ها و اذیت و آزار و قتل و اسارت مسافران، فضای وحشت‌آوری را در راه‌های مواصلاتی به کابل و شهرهای بزرگ افغانستان ایجاد کرده‌اند. عمده‌ترین راه‌های مواصلاتی افغانستان که مورد حمله طالبان قرار می‌گیرند و احتمالاً در آینده و در پی خروج نیروهای ناتو از افغانستان محل وقوع دردهای زیادی خواهند بود، به صورت زیر هستند:

راه‌های داخلی در افغانستان

(۱) تونل سالنگ: این تونل، با طول ۲۶۷۶ متر و عرض هفت متر، شمال افغانستان را به جنوب کشور وصل می‌کند.

(۲) راه پل خمی و شبرخان: این راه با بیش از ۳۰۰ کیلومتر نیز از شاهراه‌های بزرگ کشور بوده و شهرهای عمده مانند، پُل خُمی، ایبک، خلم، مزارشریف، بلخ، آقچه و شبرغان را با هم وصل می‌کند.

(۳) راه کابل به قندهار: این راه یکی از راه‌های درجه اول ترانزیتی افغانستان می‌باشد و استان‌های مهم این کشور را با هم ارتباط می‌دهد. این راه، ارتباط میان قندهار و سپین بولدک را از یک طرف و نقاط عمده افغانستان چون غزنی، مقرر و قلات را از طرف دیگر برقرار می‌کند. طول این راه ۴۸۳ کیلومتر بوده و در طول سال قابل استفاده است، زیرا در مسیر آن، نقاط پرنشیب و فراز وجود ندارد.

(۴) راه قندهار و سپین بولدک: این راه ۱۰۱ کیلومتر طول دارد و از جمله راه‌های مهم در افغانستان و عمده‌ترین راه ترانزیتی بین قندهار و کوئته پاکستان می‌باشد.

(۵) راه قندهار، هرات و تورغندی: این شاهراه با ۶۷۴ کیلومتر، یکی از مدرن‌ترین شاهراه‌های افغانستان به شمار می‌رود.

راه‌های بین‌المللی

(۱) راه اسلام‌قلعه به هرات: این راه، شاهراه عمده ترانزیتی بین هرات و مشهد می‌باشد، که در تمام سال فعال است. بعد از آنکه راه کابل، قندهار و هرات تکمیل گردید، اتصال راه هرات و اسلام‌قلعه (نقطه مرزی با ایران) یک امر ضروری شد.

(۲) جاده کراچی - جنوب افغانستان: این جاده کراچی را به جنوب افغانستان وصل می‌کند و مورد استفاده آمریکایی‌ها برای تدارک رسانی می‌باشد. این جاده از خطرناک‌ترین مسیرهای تدارکاتی در افغانستان می‌باشد، زیرا از مناطقی عبور می‌کند که در کنترل طالبان پاکستان و طالبان افغانستان قرار دارد. با این حال، آمریکا برای تأمین تدارکات نیروهای مستقر، به آن نیاز شدید و استراتژیک دارد.

(۳) جاده وزیرستان شمالی به خوست: این جاده کوتاه‌ترین راه بین افغانستان و پاکستان است که شهر بندری کراچی پاکستان را به افغانستان وصل می‌کند و جاده اصلی برای ارسال کالا به افغانستان می‌باشد. این جاده استان‌های خوست، پکتیا و لوگار را به یکدیگر متصل می‌کند و در نهایت به کابل ختم می‌شود. از سال ۲۰۰۲ این جاده به شدت ناامن شده است، اما پاکستان مشغول مرمت این جاده می‌باشد و مقامات اسلام آباد امیدوارند که امنیت آن را تأمین نمایند. همزمان، مقامات پاکستان جاده‌ای به طول ۱۱۰ کیلومتر در وزیرستان جنوبی در دست احداث دارند که قرار است به افغانستان متصل شود.

(۴) جاده شماره ۶۰۶: این جاده نیز به شاهراه دل آرام - زرنج معروف است، ۲۱۸ کیلومتر طول دارد و استان نیمروز افغانستان را به ایران وصل می‌کند. این جاده یکی از پررفت و آمدترین جاده‌های افغانستان و راه مواصلاتی - تجاری مهمی میان ایران و سایر مناطق آسیا به شمار می‌رود. این جاده مرزهای ایران و افغانستان را به شاهراه قندهار - هرات در دل آرام متصل می‌کند. شاهراه دل آرام - زرنج از زابل شهر مرزی ایران می‌گذرد و به بندر چاه بهار ختم می‌شود. به عبارت دیگر، شاهراه دل آرام - زرنج، افغانستان را به دریای آزاد متصل می‌کند و جاده جایگزینی برای مسیرهای پرخطر افغانستان - پاکستان است.

نتیجه‌گیری

خروج نیروهای ناتو از افغانستان پدیده‌ای کاملاً جدید در سیاست بین‌الملل است. بنابراین پیش‌بینی حوادث بعد از آن چندان مشخص و دقیق نمی‌باشد. همین نامشخص بودن و دقیق نبودن اطلاعات و آگاهی‌ها پیرامون حوادث بعد از خروج نیروها، آینده افغانستان را بیشتر با عدم اطمینان و سردرگمی روبه‌رو کرده است. گزارش‌های نهادهای اطلاعاتی - امنیتی و نیز اظهارات فرمانده ارتش بریتانیا در افغانستان از آینده‌ای بی‌ثبات و همراه با افزایش کشمکش‌های داخلی در این کشور خبر می‌دهند. اینکه ظرف چند سال پس از خروج ناتو از افغانستان، هر آن چه را غربی‌ها در افغانستان به دست آورده بودند، از دست می‌دهند. با توجه به نبودن برنامه‌ای روشن برای دوره پس از خروج نیروهای ناتو، به نظر می‌رسد که غرب برای فردای افغانستان، تنها از نوعی استراتژی آزمون و خطا¹ دنباله‌روی می‌کند.

غرب امید به هند بسته است که بتواند ثبات سیاسی را در افغانستان برقرار کند، کاری که دولت‌های اروپایی و آمریکایی در قالب ناتو نتوانستند در مدت بیش از یک دهه انجام دهند. با این وجود، دهه دوم هزاره سوم با قرن نوزدهم تفاوت بسیار دارد که در آن، پس از جنگ هرات، شرکت هند شرقی توانست در افغانستان نظم و ترتیبی برقرار کند. هند با هدف‌های متناقض خود در افغانستان بعد از خروج ناتو، احتمالاً با رقابت شدید و موفق چین روبه‌رو می‌شود که در قبال افغانستان سیاست مشخص و قاطع دارد.

---

1. trial and error

پس از خروج ناتو از افغانستان به احتمال زیاد بر نفوذ و موقعیت چین در افغانستان افزوده خواهد شد و این دستاورد چین با خط مشی سایر قدرت‌های جهانی و منطقه‌ای در تعارض نیست. پکن سپس تلاش می‌کند که از این موقعیت و نفوذ خود برای میانجیگری بین پاکستان و افغانستان بهره‌برداری کند.

از سوی دیگر، نگاه پاکستان به افغانستان پس از خروج ناتو، نگاهی ژئوپولیتیک، توسعه طلبانه و برای برهم زدن وضع موجود است، در حالیکه نگاه چین و سایر قدرت‌ها، امنیتی و برای حفظ وضع موجود است. به عبارت دیگر، پاکستان برخلاف جریان عادی بین‌المللی حرکت می‌کند و به احتمال زیاد، خط مشی این کشور در افغانستان موفقیت چندانی در پی نخواهد داشت.

از سوی دیگر، با توجه به رابطه نزدیک جنبش اسلامی ازبکستان و حزب التحریر در آسیای مرکزی با گروه طالبان، می‌توان انتظار داشت که در صورت قدرت گرفتن مجدد طالبان در افغانستان پس از خروج ناتو، تغییرات و تحولات عمده‌ای در شماری از کشورهای آسیای مرکزی رخ دهد.

ملاحظات راهبردی برای ایران

ایران تاکنون نقش عمده ای را در افغانستان بازی کرده است. از سال ۲۰۰۲، که عملیات ناتو در افغانستان شروع شد، ایران حدود یک میلیارد دلار کمک اقتصادی به افغانستان داده است، که این کمک‌ها بیشتر به مردم استان‌های غربی افغانستان و نیز مردم هزاره‌جات در مرکز این کشور اعطا شده است. خروج نیروهای ناتو از افغانستان آینده مناسبات تهران با کابل و حتی با اسلام‌آباد را با عدم اطمینان و سردرگمی بیشتری روبه‌رو می‌کند.

الف - پس از خروج ناتو از افغانستان، احتمالاً نه تنها بر شدت حملات طالبان به بسیاری از مناطق این کشور افزوده خواهد شد، بلکه درگیری‌های احتمالی میان جنگ‌سالاران افغانستان بعد جدیدی را به کشمکش و بی‌ثباتی در این کشور خواهد داد. بی‌ثباتی ناشی از خروج نیروهای ناتو از افغانستان، به احتمال زیاد مرزهای شرقی ایران و حتی نواحی داخلی نزدیک مرزهای شرقی را تحت تأثیر منفی خود قرار خواهد داد.

ب - احتمالاً سیل جدید پناهندگان افغانی به سوی ایران سرازیر خواهند شد.

پ - احتمال درگیری‌های نظامی میان ایران و نیروهایی در خاک افغانستان و پاکستان دور از ذهن نیست.

ت - این تحولات به احتمال زیاد بر روند دوستی و نزدیکی در مناسبات تهران و کابل، از یک سوی، و تهران و اسلام‌آباد، از سوی دیگر، اثر خواهد گذاشت. به عبارت دیگر، در سال‌های پس از خارج شدن ناتو از افغانستان، مناسبات ایران با همسایگان

شرقی خود، به طور غیرمستقیم، آسیب خواهد دید. با این همه، چشم انداز امیدوارکننده‌ای در مناسبات ایران، افغانستان و هند به چشم می‌خورد: افغانستان و هند برای رشد اقتصادی به یکدیگر نیاز دارند و گسترش روابط اقتصادی به نفع هر دو کشور است. از سوی دیگر، تنها راه افغانستان برای تجارت با هند، خاک ایران و استفاده از بندر چابهار است، زیرا پاکستان به دلیل مخالفت‌های خود با هند، همواره مانع گسترش تجارت میان افغانستان و هند از راه بندر کراچی این کشور شده است. پس افغانستان برای گسترش روابط اقتصادی با هند راهی جز استفاده از بندر چابهار ندارد. بنابراین، ایران، هند و افغانستان سه راس مثلثی هستند که می‌تواند پیشرفت اقتصادی و ثبات را در جنوب آسیا به همراه بیاورد. با در نظر گرفتن اهمیت گسترش روابط با ایران برای رسیدن افغانستان به هند، انعقاد پیمان سه‌جانبه بین افغانستان، ایران و هند تحولی شگرف در مناسبات سه کشور ایجاد میکند.

افغانستان، ایران و هند دارای امکانات بالقوه و تکمیل‌کننده یکدیگر هستند و می‌توانند همچون کشورهای معروف به بنلوکس (بلژیک، هلند و لوکزامبورگ) در اوایل دهه ۱۹۵۰، که جامعه فولاد و ذغال سنگ اروپا را بنا نهادند، عمل کنند. به دلیل سال‌ها جنگ، معادن افغانستان دست نخورده باقی مانده و امکانات لازم برای استخراج آن در افغانستان وجود ندارد، پس افغانستان نیز برای استخراج این معادن نیاز مبرمی به نیروی خارجی دارد. از سوی دیگر، هند به دلیل داشتن امکانات پیشرفته در استخراج معادن، می‌تواند در بخش استخراج معادن به افغانستان کمک کند

هند امکانات سرمایه‌گذاری زیادی در افغانستان دارد که در صورت افزایش سرمایه‌گذاری‌ها در افغانستان، اقتصاد هر دو کشور رشد خواهد کرد. به عنوان مثال، سرمایه‌گذاری هندی‌ها در استخراج معدن «حاجی‌گک» در افغانستان که از چندی پیش آغاز شده، برای بهبود وضعیت اقتصادی افغانستان مفید است. هند در دوازده سال گذشته بیش از دو میلیارد دلار در افغانستان سرمایه‌گذاری کرده که این مقدار سرمایه‌گذاری در بین کشورهای منطقه در افغانستان بی‌سابقه بوده است. از سوی دیگر،

گسترش مناسبات افغانستان با ایران راه ارتباطی بسیار پراهمیتی را در جلو افغانستان و هند می‌گشاید، ضمن اینکه موجب می‌شود کابل از تمام سرمایه‌گذاری‌های خارجی و به ویژه سرمایه‌های هندی استفاده بهینه کند. با وجود ایران، کشورهایی مانند هند منافع خود را در سرمایه‌گذاری بیشتر در افغانستان می‌بینند و بیش از پیش به طرف این کشور جلب می‌شوند. اگر افغانستان روابط اقتصادی خود را با هند و ایران گسترش دهد، از احتمال وقوع حوادث ناگوار در پی خروج نیروهای خارجی از افغانستان کاسته خواهد شد. برعکس، اگر افغانستان نتواند مناسبات خود را با هند و ایران گسترش دهد، کوتاه زمانی پس از خروج ناتو از این کشور در سال ۲۰۱۴، با بحران‌های جدی روبرو خواهد شد.

از نظر راهبردی، داشتن روابط نزدیک با تهران، برای هند بسیار حائز اهمیت است. هند و ایران مخالف طالبان در افغانستان هستند و می‌توانند مواضع سیاسی خود را برای جلوگیری از روی کار آمدن طالبان در این کشور با یکدیگر هماهنگ کنند. ایران (غیر از پاکستان) تنها راه دسترسی به افغانستان برای هند است و از این طریق بیشتر کمک‌های هندوستان می‌تواند به افغانستان انتقال پیدا کند.

در گذشته، هند، ایران و افغانستان به منظور توسعه بندر چاه‌بهار در خلیج عمان به توافقی دست پیدا کرده بودند که به موجب آن نه تنها هند به افغانستان بلکه به بیشتر کشورهای محصور در خشکی واقع در آسیای مرکزی دسترسی پیدا می‌کرد. این توافقنامه اکنون آماده است و می‌تواند به زودی امضا شود. هند و ایران در سال ۲۰۰۳ میلادی نیز در جریان سفر محمد خاتمی، رئیس‌جمهور وقت ایران به هندوستان در مورد این بندر به توافقی دست پیدا کرده بودند. اما بعد از آن بود که این توافق پیشرفت چندانی حاصل نکرد.

با این حال، دهلی نو اخیراً ۱۰۰ میلیون دلار برای توسعه بندر چاه‌بهار اختصاص داده است و اکنون به دنبال ترتیبات سه جانبه‌ای با ایران و افغانستان جهت رسیدن به یک توافق گمرکی و حمل و نقل است. در عین حال، شهر بمبئی و دیگر نقاط هند که

دومین جمعیت بزرگ شیعه در جهان را دارد، هدف گروه‌های تندرو تکفیری قرار گرفته‌اند. هند علی‌رغم مشکلات بسیاری که دارد، سابقه درخشانی در ایجاد هماهنگی و توازن بین قومی دارد و می‌تواند با ایران جهت جلوگیری از گسترش تکفیرگرایی به سمت شرق همکاری کند.